

GOSPODARSTVO I AUTORITET U SELJAČKIM OBITELJSKIM ZADRUGAMA

Uzorci (modeli) uloga sastojci su kulture koji se, u slučaju da se uspiju institucionalizirati, većinom vrlo uporno održavaju te u vidu „zamišljenog reda“ (ordre conçu) traju mnogo dulje nego što se u „ostvarenom redu“ (ordre vecue), koji sa svoje strane mora biti praktično prilagođen promjenama osnovnih struktura, doista i primjenjuje.

U predindustrijskoj seljačkoj kulturi u Evropi nikada nije posvuda postojao jedinstven uzorak uloga među spolovima. On zapravo jednostavno nije ni moguć jer u definicije muškoga i ženskoga ulaze i kulturna vrednovanja na osnovi podjele rada, vodenja gospodarstva i privređivanja, a i autoriteta.

Sam oblik gospodarstva osniva se štoviše na ekološkoj i ekonomskoj prilagodivosti te time također djeluje na podjelu rada. Tamo gdje su, na primjer, muškarci priobalnog stanovništva plovidbom po moru zarađivali kruh za svoje obitelji, čitavo je poljoprivredno gospodarstvo bilo prepušteno ženama. Ako, na primjer, u takvim slučajevima žene siju žito, onda to lokalne zajednice – a to mora učiniti i etnologija – ocjenjuju drugačije nego u situaciji u kojoj je poljodjelstvo središnja gospodarstvena grana. U atlantičkoj kulturi lopate, gdje su male oranice koje su služile za vlastitu opskrbu bile obrađivane bez pluga i gdje su žene obrađivale tlo, sijale i vršile, njihov autoritet ipak premašivao autoritet muškaraca jer je ravnoteža bila održavana različitim šumskim radovima koje su obavljali muškarci¹.

Postoji razmjerno mnogo lokalnih, regionalnih ispitivanja, također i u srednjoj Evropi, o podjeli rada u predindustrijskim seljačkim kulturama, ali gotovo da i nema takvih koja bi se bavila istraživanjem povezanosti podjele rada i autoriteta u seljačkom domaćinstvu. Ako, kao radnu hipotezu, pretpostavimo da je podjela ekonomske odgovornosti morala imati odlučujuću ulogu na podjelu autoriteta, tada bi trebalo istražiti različite tipove seljačkih obiteljskih gospodarstava kako bi se mogla dobiti široka ljestvica varijanti koja bi bila vjerna istinitoj slici. Žena mađarskih ribara iz Barcse, koja je na prijelazu stoljeća redovito prelazila Dravu prema jugu, noseći na glavi ribe i pecivo da bi svoju robu prodavala u hrvatskim selima oko Virovitice, pa sve do brežuljkastog područja Bilogore i Suhopolja, vjerojatno je upravo zbog te podjele rada u vlastitoj obitelji bila ravnopravnija svojem mužu u pogledu autoriteta nego što to mnogo imućnija seljakinja iz istog područja ikada mogla postići. Ribarsko se gazdinstvo naime temeljilo na ribarstvu, neovisno o tome da li je ono u pozadini imalo još i mali poljoprivredni pogon ili ne. Za glavnu privredivačku djelatnost, tj. ribolov, ulov je bio jednako važan kao i prodaja robe.

U svojem prilogu diskusiji o podjeli rada između muškaraca i žena u seljačkoj kulturi srednje i sjeverne Evrope nedavno je Švedanin Olag Löfgren upozorio na opasnost da smo mi u Evropi skloni „idealnotipičnom“ mišljenju o podjeli rada u tzv. stalrom seljačkom društvu, koje nije samo previše povezano s izrazitim *agrarnim područjima*, s jedne strane, nego i s *određenim socijalnim položajem i određenom fazom u životnom ciklusu*, s druge strane. Najjasniju definiciju uloge spolova susrećemo, naime,

1) R. Pederson, Podjela rada između muškarca i žene u graničnom poljodjeljskom području. Primjer Norveške. Ethnologia Scandinavica 1975. str. 37–48.

kod oženjenog seljačkog para u visokoproduktivnoj dobi unutar posjedničkog seljačkog društvenog sloja².”

Panonsko područje sa svojim brežuljkastim krajolikom i srednje visokim planinama, uskim i širokim riječnim dolinama, malim ravnicama, agrarno je područje koje je svoje stanovništvo prehranjivalo poljodjelstvom i stočarstvom u jednakome omjeru. To nije područje koje bi bilo izrazito pogodno za izvoz žita, te seljaci veću dobit ostvaruju |uzgojem | stoke.

Povijesno uvjetovana struktura poljoprivrednog pogona u drugoj polovici 19. stoljeća nudi sliku u kojoj dominiraju poljoprivredna dobra siromašna kapitalom kao i mali i srednji seljački pogoni uz brojčano jak sloj nadničara i služinčadi unajmljene u poljoprivredi za čitavu godinu dana, s minimalnim posjedom ili bez njega. Socijalna stratifikacija poljoprivrednog stanovništva bila je proširena postojanjem malog broja velikih seljačkih dobara.

Idealnotipičnu sliku uloge spolova, kao što su je bili ocijenili sudionici, a i suvremeni promatrači, kao zamišljen red za seljačko društvo, susrećemo prije svega u domaćinstvima srednjih seljačkih zadruga za kojeg su karakteristični držanje stoke, osim one za vuču, korištenje dodatne radne snage (tj. stalnih sluga) te, uvjetovano godišnjim dobom, i nadničara, a i znatne investicije.

To bi morala biti domaćinstva u kojima je ostvaren red, barem prema vanjskom izgledu, najbližiji „zamišljenom redu“. Ona su, naime, oblikovala onaj sloj seljaštva, koji je bio najviše izložen kontroli seljačke zajednice. Bogati seljaci mogli su si priuštiti da tu kontrolu manje uvažavaju. Kao primjer želimo podsjetiti da se upravo ta skupina u 19. stoljeću prva priključila preorijentaciji koja je imala za posljedicu unošenje tzv. „elemenata građanskoga“ u seljačku kulturu.

Druga skupina, osobito sloj nadničara ili sezonskih radnika, potpuno ili gotovo bez ikakva posjeda, imala je privilegiju da se od danas do sutra prilagodi aktualnim stanjima i mogućnostima. Žene su također smjele obavljati izrazito muške poslove u vlastitome malom gospodarstvu kad su muškarci nalazili posao daleko od sela. Dječaci i djevojčice te skupine redovito su sudjelovali u radovima izvan kuće. Upada u oči da su se žene u toj skupini kasnije udavale nego u posjedničkih seljačkih obitelji. Zbog privređivanja izvan kuće već u mladosti, a i zbog kasnije udaje, žene te skupine stječu veću samostalnost. To je upravo onaj sloj koji – barem u Mađarskoj – nikada nije podnosio život u velikim obiteljima u kojima se zajednički živjelo i gospodarilo i u kojima su žene bile pod stalnim nadzorom i kontrolom brojnih drugih pa čak i ženskih članova obitelji.

Da bi se upotpunila ljestvica varijacija, morali bi se također nužno istražiti oni primjeri gdje je, u graničnim poljoprivrednim područjima, dugo vremena u gospodarstvu dominiralo privređivanje domaćim ženskim ručnim radom.

Nema sumnje da je i oblik nastambi djelovao na položaj i autoritet žene unutar kućne i čitave seljačke gospodarske zadruge. U *tanya*-gospodarstvima velike mađarske nizine mogućnost uzgoja peradi postojala je već zbog samog načina stanovanja, koji je baš u slučaju najmanjih posjeda daleko premašio velike seljačke pogone u drugim dijelovima zemlje, kojima je gospodarilo čitavo selo. Iako 100 do 150 godina cvata *tanya*-gospodarstva nije bilo dovoljno da prekrije idealnotipično načelo prema kojemu je mala stoka bila briga žena, ali je i dobit ostvarena njome bila njezina, ipak je ta posebna mogućnost u suvremenim zonama pojedinačnih naseobina sigurno pridonijela tome da je autoritet žena toga područja bio zamjetno veći nego što su ga uživale njihove suvremenice u drugim dijelovima zemlje.

Položaj i autoritet žena u seljačkoj kulturi temeljio se, naravno, na različitim komponentama. Kad sam ovdje posebno izdvojila ekonomski vid, ukazujući na njegove varijante, željela sam da u odnosu na etnološku analizu spriječim neosnovano grubo poopćavanje na tom području.

2) O. Löfgren, Podjela rada i uloga spolova u Švedskoj. *Ethnologia Scandinavica* 1975. str. 49–72.